

SISUKORD

Sissejuhatus.....	2
1. Ajalooline ülevaade.....	4
1.1 Rüütli tänav	4
1.2 Rüütli 21. Peeter Suure maja.	7
1.3 Rüütli 19. Jakob Portaeusi maja	10
1.4 Rüütli 17, Rahu7. Levin Numensi maja.....	13
1.5 Rüütli 26. „Pärsia maja“	14
1.6 Rüütli 28. Lavretsovide maja	16
2. Olemasoleva olukorra kirjeldus ja foto.	18
3. Arheoloogilised uuringud objekti piirkonnas.....	19
3.1 1990-1991 Peeter Suure maja, Koidu ja Rüütli tänava arheoloogia	19
3.2 2014 Arheoloogilised eeluringud (Raamatukogu detailplaneering)	24
4. Väärtused	25
5. Säilitamise ettepanekud.....	26
Kokkuvõte.....	26
Kasutatud kirjandused ja allikmaterjalid.....	27

Sissejuhatus

Antud töös käsitletakse eritingimused võimaliku Narva vanalinna Rüütli tänava lõigu võimaliku eksponeerimise projektile. Eksponeerimise objektina antud töö raames on võetud Rüütli tänava lõik Koidula puisteelt kuni Rahu tänavani (Rüütli tn. 17; 19; 21; 26; 28). Objekt asub Narva linna munitsipaal maal ning Narva vanalinna linnaosa üldplaneeringu kehtivuse alal (vastu võetud 22.11.2012 otsus nr 132).

Käsitletav objekt asub riikliku kaitse all olevatel mälestitel (27276 Asulakoht; 13999 Narva linnakindlustused, 14. saj.-1863).

Narva vanalinn on tugevasti kannatanud II maailmasõjas sõjategevuse käigus ja peale sõja lõppu valdav enamus varemetest lammutati. Hetkel asub Narva ajalooliste Rüütli kesklinna kvartalite ja tänavavõrgustiku kohal haljasala.

Objekt asub Narva vanalinna ajaloolises osas ning Narva keskaegse linnamüüri sees.

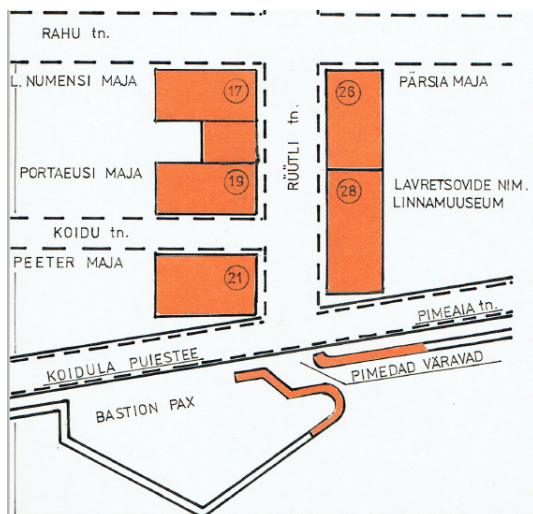
Kaart 1. Objekti asukoht Narva vanalinna 1940 a. kaardil

„Oluline on Raekoja platsi sillutise taastamine koos ümbritsevate hoonete asukohtade markeerimisega. Lisaks tuleks eksponeerida endise Rüütli tänava sillutis ja tänaväärsete hoonete säilmed. Praegusest pargialast kujuneks varemetepark“ (Ramboll Eesti AS, KSH aruanne, mai 2011, p 6.12 lk. 60)

Kaart 2. Objekti ala sateliidi pildil.

Eritingimuste koostamise eesmärgis on eelkõige ajaloo, kultuurimälestiste ja arheoloogiliste objektide säilimine antud alal nende võimaliku eksponeerimise perspektiiviga. Käesolevad eritingimused tuginevad Narva vanalinna üldisel planeeringul (vastu võetud 22.11.2012 otsus nr 132), olemasolevate kirjalike ajaloo ja pildimaterjalide analüüsil ning 1990-1991 ja 2014 aastatel teostatud arheoloogilistel uuringutel.

Plaan 1. Töös käsitletava Rüütli tänava osa skeem Pilt 1. Rüütli tänav Fjodor Shantsevi Narva vanalinna maketil

1. Ajalooline ülevaade

1.1 Rüütli tänav

14. sajandi lõpuni meenutas Narva linn rohkem küla, ehitised olid peamiselt puidust ning tänavate planeerimine oli kaootiline. 13-14. sajandil oli linna vähemalt neli korda rünnatud ja peaaegu täielikult ära põletatud (1294, 1342, 1347, 1367 a.). Põltsamaa foogti Henrik van Oldendropi juhendamisel 1380-aastatel oli linn piiratud linnamüüri ja põhja forburgina lisatud Narva kindluse kaitsesüsteemisse.

Sel ajal hakatakse Narva linna tänavavõrgu struktuuri kujundama Saksa ordu kanoonide ja reeglite järgi: tekkivad sirged tänavate jooned, linnakirik ja turuplats, mille ümber ehitatakse olulisemad linnaehitised nagu raekoda, vaekoda ja gildi maja.

Narva linnas on 14. sajandi lõpuks moodustatud kaks põhi liikumissuunda, mille ümber hakkavad tekkima peamiselt kivehitised, mis kuuluvad rikastele Tallinna kaupmeestele: Suur tänav põhja-lõuna teljel, mis ühendab linna kindlusega ja Viru tänavaga lääne-ida teljel.

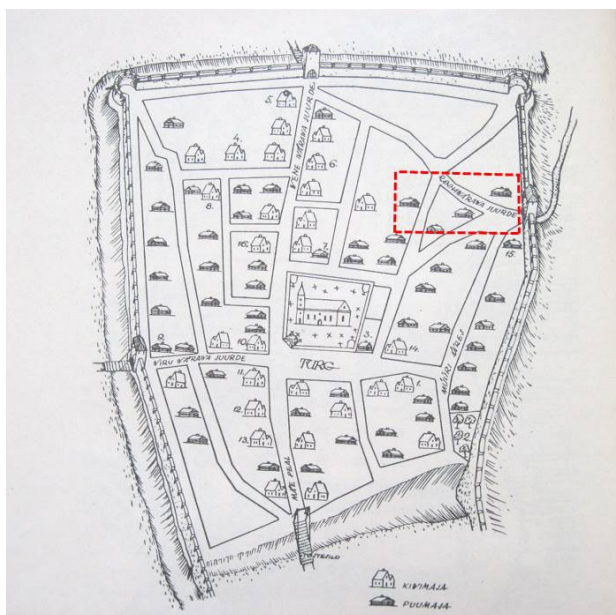
Sel ajal on Narvas peamiselt veel puitehitised ning tänavate võrgustik, välja arvatud põhiteljed Suur- ja Viru tänav, mis hakkasid tekkima suhteliselt kaootiliselt.

Põlengute puhul puitehitised hävinesid täielikult ning seejärel nii tänavate suunad, kuid ka majade asukohad vahetasid oma endist paiknemist.

Arnold Süvalepa arvamusel mängis keskajal Narva tänavate võrgustik vähem rolli kui uuel ajal. Keskaegsetel tänavatel ei olnud nimetust ning määrati liikumissuunad linna tähtsamate ja olulisemate hoonete juurde: linnavärvade, turuplatsile ning linnakiriku juurde.

Arnold Süvalepa poolt arhiivandemete alusel rekonstrueeritud keskaegse Narva linnaplaanil on näha, et kivihooned on peamiselt keskendatud linna keskel, mööda Viru ja Suur tänavat ning turuplatsi ümber.

Keskajal hakkas kujunema Rüütli tänava idaosa hoonestus, peamiselt mööda lõuna Rüütli tänava osa. Arvatavasti regulaarse hoonestusalaga piirkond selles osas ei tekkinud kuni 16. sajandi lõpuni.

Kaart 3. Keskaegse Narva kaart töös käsitletava alaga. Allikas: Arnold Süvalepp. Narva ajalugu. I. Tartu, 1934. Lk. 222

Vene ajal (1558-1581. a) oli linnas nii öelda kuldne aeg, elanike arv kümmekordistus, mis kohe peegeldus linna hoonestuses, mis polnud enam piiratud Liivi ordu direktiividega.

Sel ajal kasvas kiiresti linna territooriumil puithoonete ja ehitiste arv.

Vene ajal nihkus linna kaubanduse keskus põhja poole, Turu tänava põhjapoolle, kus ta ristus Rüütli tänavaga.

Võib eeldada, et just 16. sajandi teisel poolel, Vene võimu all, tekkis veel üks põhiline linnatänavate suund, mis viis turuplatsilt Ranna väravate juurde, mis lähevad sadama poole.

Rootsi valitsemise aja alguses oli Narvas languse aeg. See peegeldus ka Narva linna väljanägemisel.

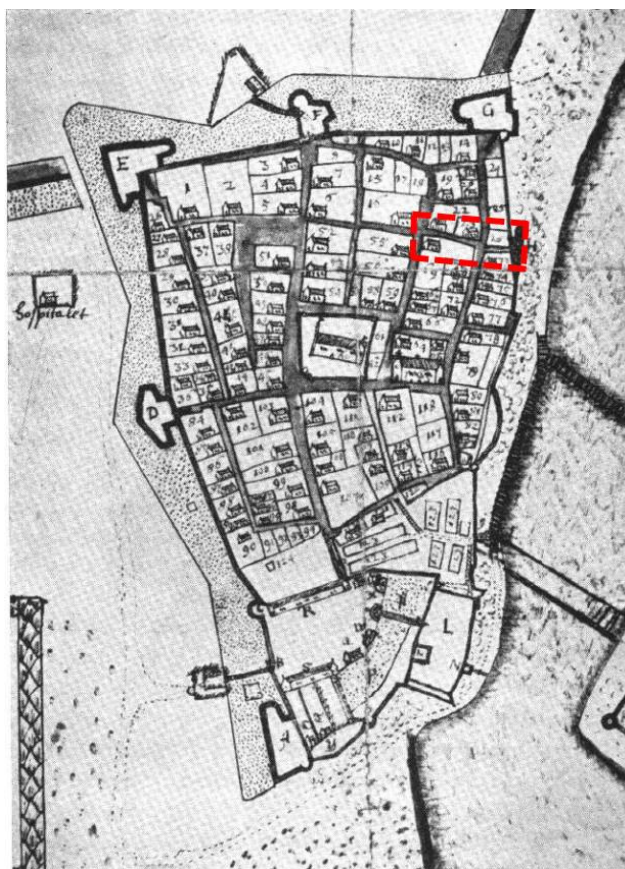
„Linn on täisehitatud koledate puithoonetega“ - nii kirjutas kindralkuberner Erik Karlsson Gyllenstierna oma aruandes Narva linna seisundist Rootsi kuningale 1640. aastal.

1558 ja 1610 aastate põlengud on linna tühjustanud, sellepärast olid Rootsi valitsuse tasemel tehtud otsused, mis võinuks kaitsta linna sellistest juhtumitest tulevikus.

1644. aastal moodustati komisjon, mille kohustuseks oli ehitustegevuse kontroll linnas. Aluseks olid võetud Rootsi kuningriigi linnades kehtinud ehituse ettekirjutused. Keelati puithoonete ehitamine, ehitise püstitamisel pidi rangelt jälgima linnaplaneeringut (fassaadide värvivalik, tänavate laiuse ja joone osas, kasutatavad ehitusmaterjalid ja tänavate sillutis).

Narva linna 1649. a. kaardil, mis on koostatud Gunnar Nilsson Welti poolt, on kujutatud Narva linna hoonestus enne 1659. a. suurt põlengut. Kaardil on näidatud Rüütli tänava ida osa, Ranna väravate poolt Turu platsi poolele.

Seoses turuplatsi üleviimisega ning platsi juures Raekoja ja Vaekoja ehitamisega, tekkis uus administratiivse tähtsusega linnaosa. Tänu sellele tõusis Rüütli tänava tähendus, mis ühendas linna keskuse Ranna väravatega.

Kaart 4. Narva kaart 1649 a. töös käsitletava alaga (Gunnar Nilsson Welt)

Sel ajal tekkis Rüütli tänava lõplik kujunemine, mis säilis kuni 1940-1950 a. vanalinna hävitamiseni.

Georg Philipp Meier 1684 aastal koostatud linnaplaanil on näha lõplikult vormistatud tänavate võrgustikud Narva vanalinna territooriumil.

Idaosas Rüütli tänavaga liitub Koidu tänav, siis põhjast lõunasse lõikuvad Rahu tänav (Kirchen Gasse) ja Pagari tänav (Becker Gasse). Rüütli tänav lõigub turuplatsi põhja servaga, ning Rüütli tänavaga liituvad Turu- (Markt gasse) ja Helsingi (Helsingen Gasse) tänav.

17. sajandi teisel poolel hakkab Rüütli tänaval tekkima nii öelda „eliitsed“ bürgerite ja kaupmeeste hooned: Herman Porteni, Jakob Porteausi, Wrangeli, Levin Numensi ja Hanss Fonne majad.

Venemaa Keiserrigi ajal kuni 1917 toimusid Narva vanalinnas suured muutused, mis olid enamasti seotud hoonestuse väliskujundusega. Sel ajal kadusid paljudel hoonetel sellised arhitektuursed elemendid nagu portaalide osad, erkerid ja tornikesed. Katused olid ümberehitatud ja vahetati välja katuste katted.

19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses hakkas tekkima uus linnakeskus Peetri eeslinnas, mis mõjus positiivselt vanalinna arhitektuuri säilimisele.

Sõjategevus Narva frondil 1918-19 aastatel ei mõjutanud Narva vanalinna ajaloolist hoonestust.

Esimese Eesti Vabariigi ajal Narva linna elanike arv vähenes oluliselt (umbes 2 korda). Paljud hooned jäid sel ajal tühjalt seisma, sest omanikel polnud piisavalt raha, et majapidamist korras hoida ja hooldada.

1944 a. oli väga traagiline Narva linna jaoks. Eriti kannatas Narva kesklinn. Esimeses sõjajärgses vanalinna regenereerimise plaanis oli ettenähtud ajaloolise tänavavõrgustiku ning põhiliste ajalooliste kompleksite taastamine. Esimeses etapis oli ettenähtud ka Rüütli tänava hoonete taastamine: Herman Porteni maja, Levin Numensi maja, Jakob Porteausi maja, „Pärsia maja“, Peeter Suure maja ja Lavretsovide maja. Kokku oli plaanis taastada 80 maja Narva vanalinna piirkonnas. Riikliku kaitse alla mälestisena jõudis aga ainult 31 hoonet (arhitekti Ernst Ederbergi mõjul), ning igal järgmisel aastal see arv vähenes.

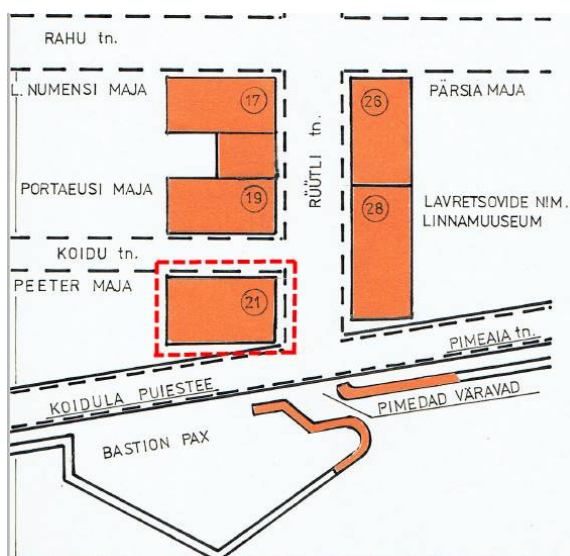
Arhitekt Ernst Ederbergi 1949 aasta plaanis oli taastada Raekoja platsi ansamblid, kuid oli oluliselt vähenenud taastamisele minevate üksikhoonete osad. 1949 aasta plaani järgi pidid taastamisele minema järgmised hooned Rüütli tänaval: Peeter Suure, Levin Numensi ja Herman Porteni majad.

Kolmas plaan, mis oli koostatud 1952 aastal Eesti Ehitusprojekti poolt, nägi ette 22 arhitektuurse mälestise taastamist, kuid oli tehtud vaba linnaplaneeringu põhimõttega ning ei arvestanud ajaloolise vanalinna hoonestusega.

Aastal 1953 määras Narva linna täitevkomitee ajaloolise linnaosa hoonete varemete lammutamise.

Ei olnud piisavas koguses vahendeid varemete taastamiseks ning varemete piirkonnas kasvas kriminaalne tegevus, 50-te aastate alguses hakati teostama varemete lammutustöid. Viimased olid Rüütli tänaval seisvad Peeter Suure maja varemed, sest oli veel lootus, et vahendite leidmise puhul võiks neid taastada, kuid aastal 1959 need lammutati.

1.2 Rüütli 21. Peeter Suure maja.

Plaan 2. Peeter Suure maja plaanil.

Pilt 2. Peeter Suure maja. Allikas: Sten Karling. Eine baugeschichtliche Untersuchung. Tartu, 1936. Lk.240

Kõige varasemad teadanded selle kinnistu kohta on pärit Liivi ordu perioodist. Enne 1558 aastat oli selle kohal ratmani Hinrik Koene puitmaja. Selle tõendiks on Peeter Suure hoone keldris asuv varasem veekaev.

Andmed selle hoone kohta Vene perioodil ja Rootsi ajal puuduvad.

Kivihoone ehitus antud krundil algas 1676. aastal ning lõppes 1684. aastal. Ehitustöid juhendas Zahharius Hoffman noorem ning tellijaks oli kingsepp Jacob Niemann. 1697. aastaks oli maja maha müüdnud puusepale Johann Ludele.

Peale Narva vallutamist vene vägede poolt peatus seal Vene tsaar Peeter I mitu korda. Juba 1708. aastal korraldati selles majas mastaabsed renoveerimistööd. Oleg Kotšenovski eeldab, et hoone rekonstrueerimises võinuks osa võtta Peeter I-se ja Aleksandr Menshikovi lähedane itaalia arhitekt Dominiko Trezini.

Peale Peeter I surma osteti maja välja riigivaraks.

Kui Romanovi kuningpere liikmed külastasid Narvat, siis kohustliku punktina oli Peeter Suure maja külastamine. Hoone oli tagasihoidliku kuid esindusliku väljanägemisega. Sellel oli suur massivne erkeer, mis ulatus maani, ning kõrge plaatkatus. Hoone teisel korrusel oli avatud rõdu kokkuklapitava sillaga, mille kaudu oli võimalik hoone teiselt korruselt minna Pax bastioni vallidele. Rüütli tänava poolt oli juba 18. sajandil juurde ehitatud portaal toscanna kollonidega ning stiliseeritud sõjajumala Mars kujundiga. Hoones oli kaks korrust, millest ülemist kasutati elukorrusena ning esimesel korrusel olid töökojad ja majandusruumid. Võlveldris, mis koosnes kümnest ruumist, olid laoruumid.

1863. aastal Narva kindluse rajatiste ebavajaduse tõttu, anti kõik kindluse ehitised Narva linnale üle.

Kõik vanad rajatised Ivangorodis ning Narvas jäid Sõjaministeeriumi valdusesse. 1865. aastal, Narva Suure Gildi ühistu palvel, otsustas Aleksandr II üle anda Peeter Suure maja „selles asuvate esemetega ning varasemate aegade eksponaatidega“ Narva Suure Gildi omandisse „sellega, et ühistu säilitaks need muistised ning kütaks hoonet oma arvelt“. Samas 1866. aastal oli avatud selles hoones Narva esimene koduloo muuseum, mille kollektsioonis oli esemed, mille kogusid Narva arheoloogiline selts.

Kuni 1922 aastani oli Peeter Suure maja Suure Gildi omandis, peale Gildi likvideerimist läks hoone Narva linna omandisse. 1930 a. tehti otsus ühendada kaks muuseumit: Peeter Suure muuseum ja Lavretsovide pere linnamuuseum. Eesti esimese Vabariigi ajal oli muuseum Narva linnavalitsuse Haridusosakonna alluvuses ning 1941 a. veebruarist ENSV kunsti ja kultuuri rahvakomissariaadi alluvuses.

Teise Maailmasõja alguses, 1941 a. augustis, oli osa muuseumi kogumistest evakueeritud Venemaale, Puškini linna ning hiljem 1943 a. suvel evakueeriti ülejäänud Muuga mõisa Harjumaale.

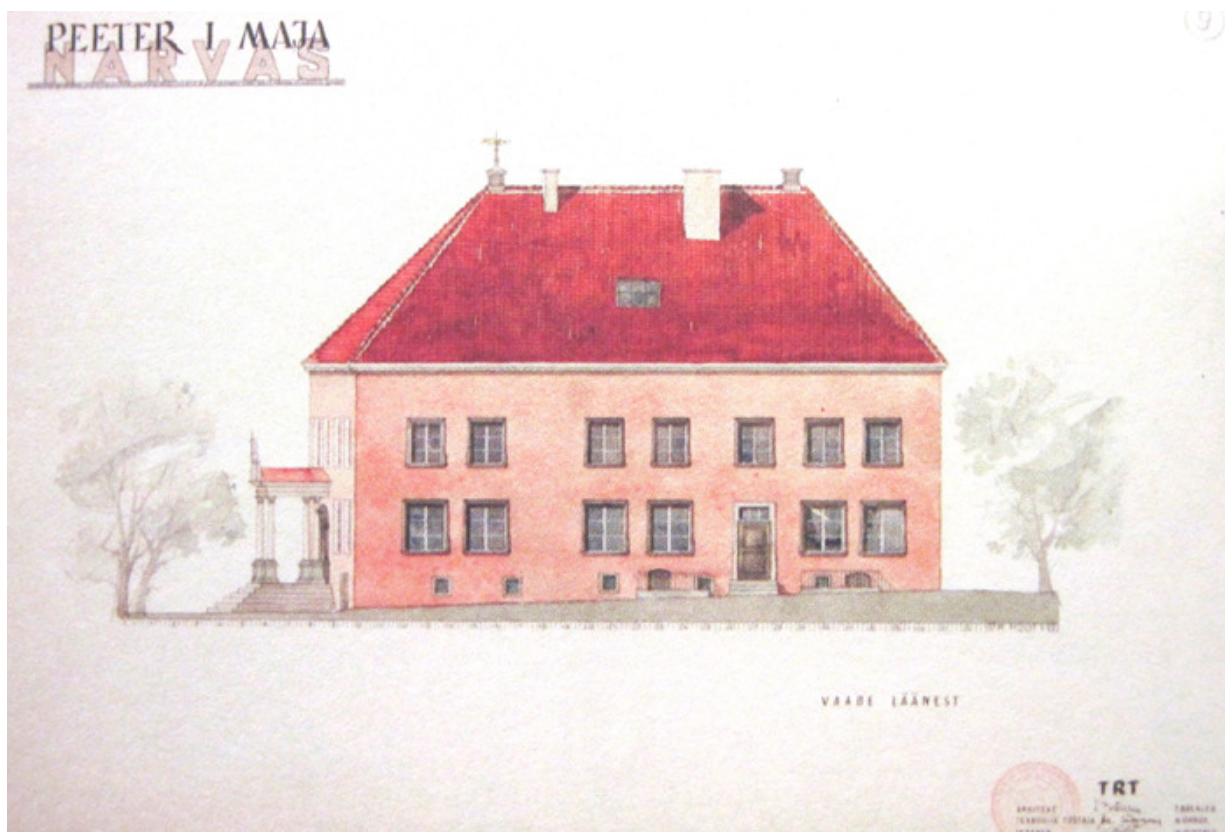
1943 a. suvel kukkus muuseumi lähedale lennukipomm, mille plahvatusega kannatas Peeter Suure maja olulisel määral. Selle plahvatuse lööklaine purustas kõik hoone aknad ja ukсед. Suurimad kahjustused tekitas Narva linnas 1944 a. mai kuus toimunud massiline pommitamine. Pommitamisele järgnenud põlengu käigus põlesid maha kõik hoone sisemised konstruktsioonid (sisustus, laed, vaheseinad), hoone seinad aga säilisid.

Pilt 3. Peeter Suure maja. Rüütli tänava ja Koidula puiestee nurk. Allikas: Kotšenovski O. Город Нарва: градостроительное развитие и архитектура. Tallinn, 1991. Lk. 217

2. märtsil 1945. aastal koostati sõjategevuse käigust muuseumile tekitatud kahjust akt. Aktile oli lisatud muuseumi konstruktsioonide seiskorra eksperdi hinnang, mille järgi oli hinnatud hävimise ulatus 68%. Muuseumi kogumi paigutuseks 1946 a. oli tehtud pakkumine taastada Koidula 3 aadressil asuv hoone (Stahl von Holstein maja), kuna selle hoone seinad olid paremini säilinud ning selle taastamine võtnuks vähem aega.

Esimeses Narva vanalinna taastamise projektis oli Peeter Suure maja üks prioriteetsemaid objekte. Teises rekonstrueerimis plaanis (arhitekt Teddi Bökler, kunstiajalooline Helmi Jüprus, insener Heino Uuetalu) oli ettevalmistatud Peeter Suure maja detailne taastamise projekt.

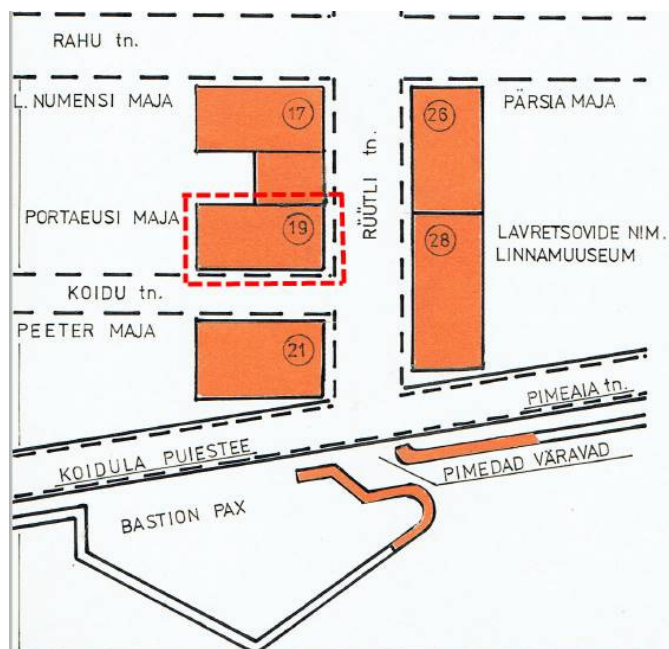
Pilt 4. Taastava Peeter Suure maja eskiis. Vaade Koidu tänavalt (läänest). 1958 a. Arhitekt Teddi Bökler, kunstiajalooline Helmi Üprus, insener Heino Uuetalu Allikas: Andres Toode. Südalinnast ääremaaks: ehitustegevus Narva vanalinna piirkonnas sõjajärgsest ajast kuni tänapäevani// Narva Muuseumi toimetised. 9, 2009. Lk.182

Vaatamata arhitektide protestile, 3. märtsil 1959 a. oli Narva linna täitevkomitee poolt tehtud otsus Peeter Suure maja jäänuste lammutamine. Seinad lammutati täielikult keldrikorruse tasemele ning selle koha peale tekitati linnapark.

Pilt 5. Peeter Suure maja vaade Koidu tänavalt. ca 1930 a. Allikas: www.tellis.ucoz.ee

1.3 Rüütli 19. Jakob Portaeusi maja

Plaan 3. Jakob Portaeusi maja plaanil.

Hoone ehitati Koidu ja Rüütli tänava nurgale arhitekt Georg Teuffeli projekti järgi. Hoone prototüübiks võeti linnapea Shwarzi (Koidu 2) maja ning kesk ja lõuna Saksamaa renessansi traditsioonides. Hoone ehitati praktiliselt samaaegselt või natukene hiljem kui linnapea Shwarzi

maja (1667 a.). Kaupmehe Jakob Porteausi majal oli neli paarist aknatelge ning kaks nurga erkeri-tornikest. Hoones olid tavalised tagasihoidliku kaupmehe stiilis ruumid ning ilusa ja rikkaliku dekooriga ja viimistlusega elamisruumid.

See arhitektuurne lahendus oli Narva kaupmeeste hoonete ehitamisel üle võetud ning sarnaste erkeeri motiividega on tekkinud järjest ka teised majad – Hans Fonne, Bengt Erich ja Jacob Niemani majad.

20. sajandi alguses oli hoone väliskuju võrreldes selle ehitamise ajaga oluliselt muutunud. 19. sajandil ümberehitamise käigus eemaldati üks erkeer ning teisest erkeerist eemaldati tronikiiver. Uks, mis oli algselt fassaadi keskel, laoti kinni ning sissepääs hoonesse viidi teise kohta.

Esimene hoone omanik oli hollandi kaupmees Jacob Porteaus (ca 1668 a.), 1788 aastast oli hoone omanik Georg Voldemar von Rosen. 19. Sajandil oli hoone puusepa Azmusi omandis ning 20. sajandi algusel oli antud hoones tuntud Narva ettevõtja Benjamin Mihhailovski trükikoda.

Pilt 6. Tagaplaanil on näha Rüütli 19 maja nurk erkeeriga ca 1930 a. Allikas: www.tellis.ucoz.ee

Pilt 7. Porteausi maja. Vaade Rüütli ja Koidu tänava nurgalt. Allikas: www.tellis.ucoz.ee

Pilt 8. Rüütli 19 maja. Vaade Koidu tänavalt. Allikas: www.tellis.ucoz.ee

Pilt 9. Rüütli 19. Vaade hoovist. Ca 1930 a. Allikas: www.tellis.ucoz.ee

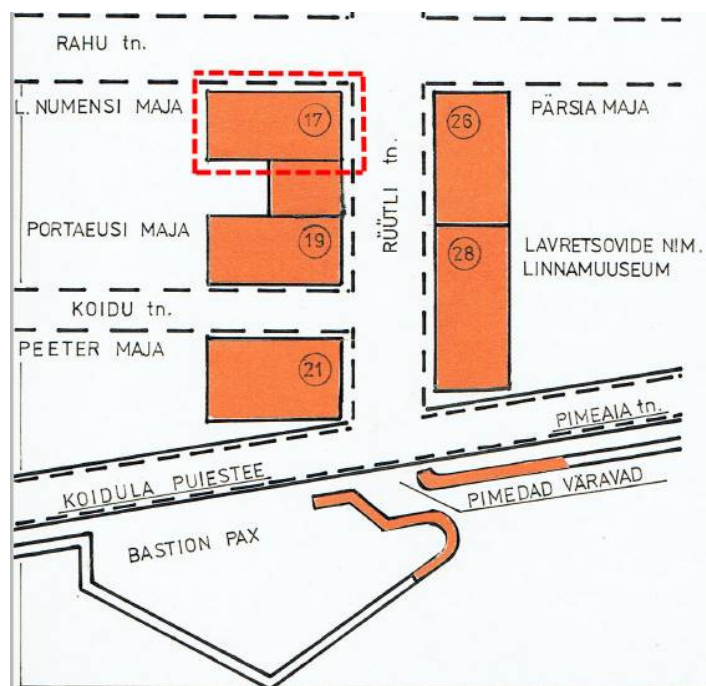

Pilt 10. Rüütli 19 peale sõda 1946 a. Allikas: www.tellis.ucoz.ee

Pilt 11. Vaade Riihtli tänavalt Koidu tänava poole. Vasakul poolt on Riihtli 21, paremal poolt Riihtli 19. Allikas: www.tellis.ucoz.ee

1.4 Riihtli 17, Rahu7. Levin Numensi maja.

Plaan 4. Levin Numensi maja plaanil.

Hoone (aadressil Riihtli tn 17, Rahu 7) ehitati 1652 a. arhitekt Zacharias Hoffmann der Junge projekti järgi. Ehitamisega tegeles ehitusinsener Balthazar Gottkes. Hoone hävis täielikult 1659 a. põlengus ning ehitati uuesti ülesse 1661 a. Hoone oli neljaosaline ning omanikuks oli Levin Numens. 19.-20. sajandi alguses kuulus hoone Inseneride juhtimisele. 19. sajandil ehitati hoone mitu korda ümber mille käigus kaotati suur osa väliselemente ning siseviimistlust.

Hoone portaal oli rikkalikult kaunistatud ning meenutas Laurens Numensi hoone portaali. Portaali autoriks on Jacob Preuss. 20. sajandi alguses oli portaalist säilinud vaid mõned osad: kaks pilastrit, stiliseeritud lõvipeadega kaunistatud kartušš.

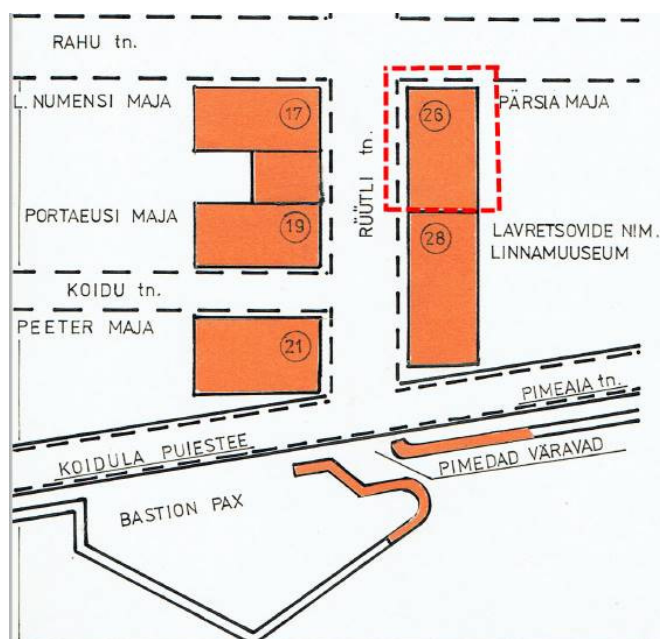
Levin Numensi maja kannatas oluliselt 1944 a. pommitamises. 1945 ja 1949 aasta vanalinna taastamise plaanides, selle hoone taastamist veel käsitletakse, kuid 1952 a. koostatud plaanis hoone juba puudub.

Varemed lammutati 1950 a. alguses.

Pilt 12. Levin Numensi portaali vaade Rüütli tänavalt. ca. 1930 a. Allikas: NLM F 676: 26

1.5 Rüütli 26. „Pärsia maja“

Plaan 5. Pärsia maja plaanil.

1672 a. Zacharias Hoffmann der Junge ja tema meister Georg Hecht allkirjastasid lepingu Berggard Johann Wrangeliga hoone ehitamisele Rüütli tänava põhjaosas, Rahu tänava nurgal. Kinnistu ja hoone omanik oli Wrangeli poeg Reinhold Wrangel. Ehitustööd alustati samal aastal ning hoone üleandmise akt allkirjastati 1675 a.

Peale omaniku surma 1690 a. osteti hoone välja Rootsi kuningriigile, mille algatusel korraldati hoones pärsia ja armeenia kaupmeeste jaoks kaubahoov (sealt pärineb hoone edasine nimetus „Pärsia maja“ ehk „Persianisches Haus“)

Seoses funktsiooni muutumisega ehitati hoone ümber. On säilinud ka ümberehituse plaan, mis koostati Rootsi inseneri Niklas Eosander poolt 1696 a. Kõrged võlvkeldrid ehitati ümber laoruumideks. Hoones olid võlvlaed ka esimesel korrusel.

Hoone põhikorpusele ehitati 1690 a. lõpus juurde pakhaus. Elamisruumid paiknesid teisel korrusel ning olid 17. sajandile tüüpilise planeeringuga: suur esinduslik saal asus vasakul pool ning magamistoad paremal pool. Hoone oli range sümmeetrilise planeeringuga ning monumentaalse esindusliku eeskoja portaaliga.

Hilisemate ümberehituste käigus likvideeriti eeskoda. Portaali dekoratsioonidest oli 1930 a. jäänud alles vaid ühe kuju pea.

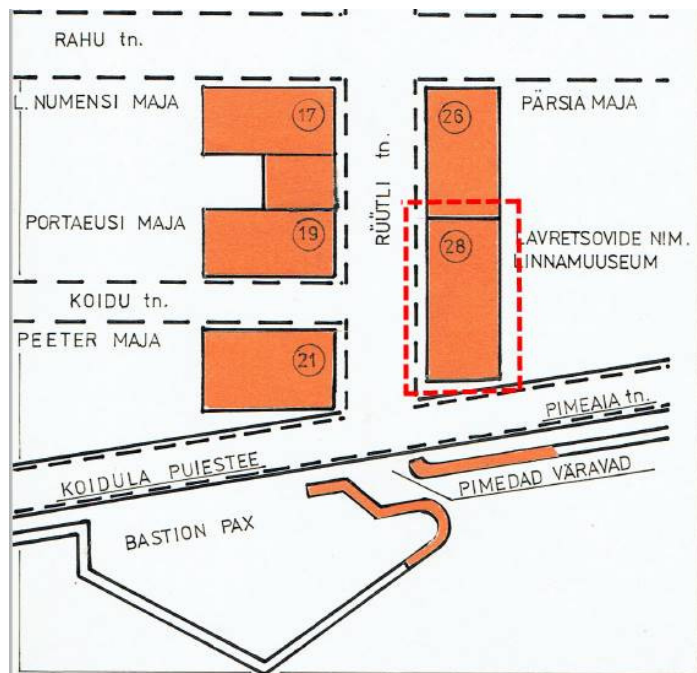
20. sajandi alguses oli hoone omanik Karl Sutthoff.

1945 a. taastamise plaani järgi oli hoone määratud taastamiseks, kuid juba 1949 ja 1952 a. taastamis plaanides ta puudub. Hoone varemed lammutati 1950 a. alguses.

Pilt 13. Pärsia maja Rüütli tänava poolt. Allikas: Sten Karling, 1936. Lk. 271

1.6 Rüütli 28. Lavretsovide maja.

Plaan 6. Lavretsovide maja plaanil.

1684. a kaardil on hoone, mis koosnes mitmest osast ja kuulus Otto Feldhusenile. Enne teda oli selle hoone omanikuks kaupmees Levin Numens, kelle omandis oli ka kõrval olev suur kinnistu. Aleksandr Petrovi raamatus on mainitud, et pärimuses säilis informatsioon, et antud hoone kuulus peale 1704 a. Narva linna üle võtmist, Narva kindral-kubernerile Aleksandr Menshikovile.

1788 a. hoone omanikuks on Carl Georg Arps.

19. sajandil kuulus hoone parunile German von Arpshofen Geebarthile. 19. sajandi lõpus ostis hoone kaupmees Sergei Lavretsov. Sel ajal oli hoone oluliselt ümberehitatud ning hoonele tekkisid pseudo-vene stiilis elemendid. Hoone on tuntud viimase peremehe nimi järgi, metsenatide, kunstikogujate pere Lavretsovide järgi.

Kõik oma vara, sealhulgas ka hoone aadressil Rüütli 28, pärandas Sergei Lavretsov oma neiu, Glafira Lavretsovile. Vastavalt mõlemapoolse kokkulepe pidi kõik vara peale Glafira Lavretsova surma minema „S.A. ja G.A. Lavretsovide linnamuuseumi“ omandisse.

Sõjategevuse käigus sai hoone oluliselt kannatada, kuid välisseinad olid suhteliselt heas seisundis.

1945 a. linna taastamise plaanis oli Rüütli 28 määratud taastamiseks, kuid järgmistes plaanides see hoone enam ei figureeri. Hoone lammutati 1950 a. alguses.

Pilt 14. Vaade Peeter Suure (Rüütli 21) ja Lavretsovide majale (Rüütli 28) Pimedade väravate poolt. Lavretsovide maja enne ümberehitamist. 1880-1890 aastad. Allikas: Kotšenovski O. Город Нарва: градостроительное развитие и архитектура. Tallinn, 1991. Lk. 96

Pilt 15. S. ja G. Lavretsovide linnamuseum (Rüütli 28). 1910 a. Allikas: NLM F 635: 48

Pilt 16. Lavretsovide maja (Rüütli 28) 1946 a. Allikas: NLM Fotokogu

2. Olemasoleva olukorra kirjeldus ja foto.

Tänaasel päeval asub Rüütli tänava lõigul Raekoja platsilt Pimeaia tänava poole haljasala. Narva linnavalitsuse Arhitektuuri ja Linnaplaneerimise amet algatas detailplaneeringu antud territoriumile, mille avalik arutelu toimus 28. aprillil 2016 a. „Detailplaneeringu eesmärgiks on Vanalinnas uuele linna keskraamatukogu hoonele ehitusõiguse määramine, Rüütli tänava taastamine jalakäijate teena, Raekoja pargi loomine ning selle sees olevate ajalooliste vundamentide välja kaevandamine ja eksponeerimine, Suure ja Vahe tänavate ajaloolise asukoha taastamine või markeerimine ning Peetri maja taastamine ja selle ümbruse heakorrastamine. Planeeritava ala pindala on ca 2,2 ha“.(www.narvaplan.ee)

Detailplaneeringu avalikus arutelus oli pööratud tähelepanu ka Rüütli tänava eksponeerimisele ja varemepargi loomisele lähtudes vanalinna üldplaneeringust.

Pilt 17. Vaade Rüütli tänavale idast.

Pilt 18. Rüütli tänav Fjodor Shantsevi Narva linna maketil

Pilt 19. Vaade Rüütli tänavalt Koidula puistee poole.

3. Arheoloogilised uuringud objekti piirkonnas

Objekti piirkonnas olid teostatud mitmed arheoloogilised uuringud ja väljakaevamised erinevatel perioodidel ja erinevas ulatuses. 1990-1991 a. toimusid Peeter Suure maja väljakaevamised arheoloogi Aleksandr Nikitjuki juhtimisel. Sel ajal oli ettevõetud katse Peeter Suure maja taastamiseks, kuid see projekt jäi lõpetamata.

2014 a. oli teostatud arheoloogilised eeluuringud Rüütli tänava piirkonnas „Narva raamatukogu ja selle lähiala detailplaneeringu“ raames. Uuringute tellijaks oli narva Linnavalitsuse Arhitektuuri- ja Linnaplaneerimise Amet ning tööde teostaja Zoroaster OÜ (arheoloog Sven Udami). Töö nr. 07082014/AE (www.narvaplaan.ee). Antud detailplaneeringule on koostatud Muinsuskaitse eritingimused (OÜ Zoroaster, Töö nr 20052014/ET www.narvaplaan.ee).

Samuti objekti piirkonnas (Viru tn 15, 17, 19, Raekoja plats) vee ja kanalisatsiooni torustiku ehitamisel toimus arheoloogiline järelevalve, mille käigus on kindlaks tehtud, et vanalinna ajaloolises osas on hoonere sokliosad, keldrid ja kivisillutisega teede võrgustik säilinud. Kohati esinevad trasside rajamisega seotud ajalooliste kihtide vigastused, kuid üldiselt võib suur osa hea seisundis olla. Narva vanalinna lammutusmistööde käigus 1950 aastatel oli hooned peamiselt lammutatud soklikorruste ja keldrite tasemel ning võib öelda, et vana teede võrgustik ja sillutis koos sokliosadega on tänu sellele „konserveeritud“.

3.1 1990-1991 Peeter Suure maja, Koidu ja Rüütli tänava arheoloogia

1990-1991 a. toimunud arheoloogilised väljakaevamised Peeter Suure maja kohal toimusid Aleksandr Nikitjuk juhendamisel ning lõplik eesmärk oli Peeter Suure maja taastamine. Tööde käigus oli rusudest täielikult puhastatud hoone sisemine osa ning teostatud hoonega piirneva Rüütli ja Koidu tänavate arheoloogiline uuring. Seoses poliitilise olukorra muutumisega ja projekti finanseerimise lõpetamisega oli projekt peatatud. Väljapuhastatud hoone vundament ja keldriosad jäi seisma mitmeks aastateks ning hakkas lagunema ilmastiku negatiivse mõju all. 2000 a. Linnavalitsus eraldas vahendid väljakaevatud hoone vundamentide liivaga täitmiseks. See oli tehtud konserveerimise eesmärgiga, et vältida edasist objekti lagunemist.

Kuna projekt jäi lõpetamata, osa projektiga seotud materjale ja aruandlust jäi avalikustamata ja üleandmata. Aleksandr Nikitjuk isiklikus arhiivis on säilinud pildimaterjal sellest objektist.

Kuna tegemist oli esimese ja ainuke täismõõtmelise väljakaevamisega Rüütli tänava piirkonnas, tasub tähelepanelikult uurida selle objekti väljakaevamise käigus saadud andmed edasise Rüütli tänava eksponeerimise ja taastamise planeerimisel ning projekteerimisel. Vaatamata sellele, et materjalid asuvad eraarhiivis, pakuvad nad suur huvi infoallikana.

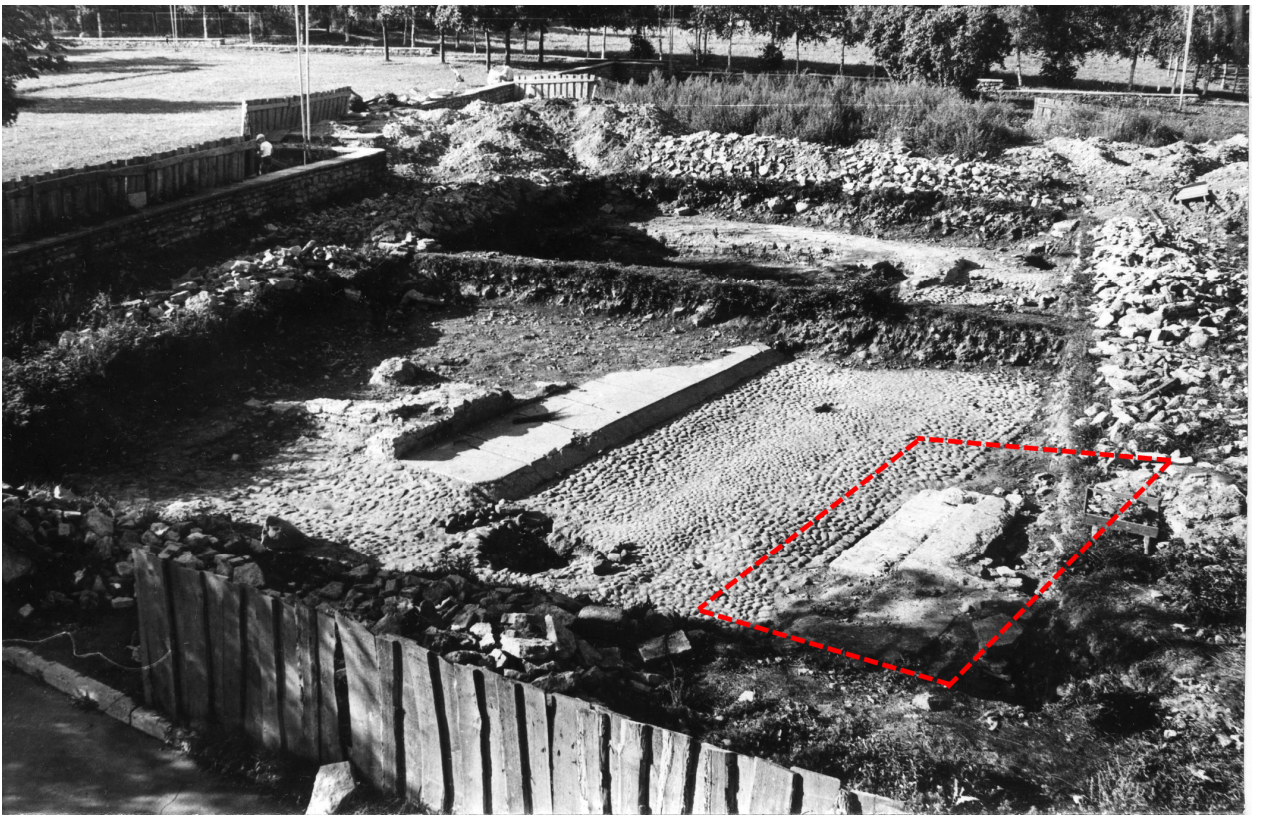
Pilt 20. Kaevandi planeerimine. Vaade Rütüti tänavalt Koidu tänavale 1990 a. (A.N. Nikitjuk erakogu)

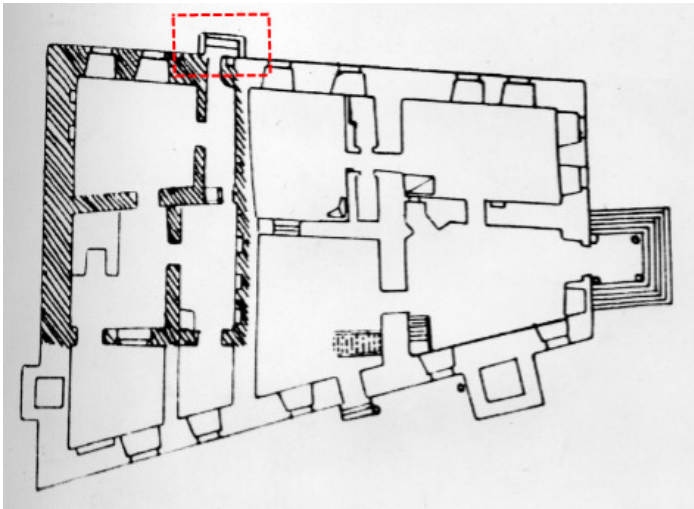
Pilt 21. Vaade Koidula puiesteelt. (A.N. Nikitjuk erakogu)

Pilt 22. Vaade Rüütli tänava ja Koidula puiestee nurgast. (A.N. Nikitjuk erakogu)

Pilt 23. Koidu tänava kivisillutus. 1990 a. (A.N. Nikitjuk erakogu)

Plaan 7. Peeter Suure hoone ida fassaadi eeskoja plaan

Pilt 24. hoone eeskoja pildil.

Peeter Suure maja ida fassaadi eeskoja astmed on suhteliselt hästi säilinud ning see annab lootust, et teistel Rüütli tänava hoonetel on sokliosad ja eeskojad samuti säilinud ning selle võiks eksponeerida koos tänava sillutisega. Seega võib edasi rääkida mitte hoonete vundamentide, vaid hoonete sokliosade eksponeerimisest.

Esimesel väljakaevamise etapil 1990 a. oli teostatud Koidu tänava, Peeter Suure ja osaliselt Porteausi maja avamine. Väljakaevamised jätkati 1991 a. ning teisel etapil oli ära puhastatud Peeter Suure maja sisemine osa, Rüütli tänav, lahti võetud Koidu tänava kivisillutis. Koidu ja Rüütli tänavatel oli avastatud varasemate (arvatavasti keskaegse) hoonestuse ja tänava kihid. Koidu tänaval, varasematel kihtidel, oli avastatud puitsillutusega tänava või hoovi jäljed.

Pilt 25. Peeter Suure majakaevand. Vaade lõunast. Vasakul üleval puitsillutusega tänava jäljed. (A.N. Nikitjuk erakogu)

Pilt 26. Puitsillutusega teejäänused Koidu tänava varasematel kihtidel. Vaade lõunast. (A.N. Nikitjuk erakogu)

Pilt 27. Puitsillutis Koidu tänaval. (A.N. Nikitjuk erakogu)

Koidu tänaval puitsillutisega tee jäänused annavad võimalust arvata, et teistes Narva vanalinna tänavatel võis olla keskajal sarnase tüübi teekatted. Varasemate perioodide teede ja tänavate võrgustiku võib avastada samuti teistes Rütli tänava lõikudel.

3.2 2014 Arheoloogilised eeluringud (Raamatukogu detailplaneering)

2014 a. toimusid arheoloogilised eeluringud „Narva raamatukogu ja selle lähiala detailplaneeringu“ raames (arheoloog Sven Küün). Uuringute eesmärgiks oli enne ala detailplaneeringu koostamist täpsustada ajalooliste tänavate ja keskaegse linnamüüri asukohta. Tänavate fikseerimiseks oli kaevatud kokku 9 tranšeed, millest 2 (Rüütli 1 ja Rüütli 2) olid tehtud Rüütli tänava asukohta fikseerimiseks. Väljakaevamised toimusid ajavahemikus 05.-07.08.2014.

Pilt 28. Rüütli 1. tranšee. Vaade põhjast. (Zoroaster OÜ, „Arheoloogiliste uuringute aruanne“ Töö nr. 07082014/AE)

Pilt 29. Rüütli 1 tranšee. Vaade lõunast. (Zoroaster OÜ, „Arheoloogiliste uuringute aruanne“ Töö nr. 07082014/AE)

Pilt 30. Rüütli 2. tranšee. Vaade põhjast. (Zoroaster OÜ, „Arheoloogiliste uuringute aruanne“ Töö nr. 07082014/AE)

Kahjuks antud töö ei anna tervikliku pildi ja ettekujutust Rüütli tänava kivistatud ja hoonete sokliosade seisundist. Kaevandi servad on puhastamata ja stratigraafiline osa on puudulik. Kuna selle töö eesmärgiks oli ainult tänavate fikseerimine on raske hinnata, millele tänava lõigule sattus arheoloog. Tranšeede meetod ei anna tervikliku pildi objekti seisundist.

4. Väärtused

Narva vanalinna Rüütli tänava piirkond on kõrge ajaloolise tähendusega ja tähtsusega ala, mis säilis puutumatu kujul 50 aasta jooksul peale vanalinna varemete lammutamist 1950 aastatel. Ala ei ole rikutud välisvõrkude ehitamise käigus ega pole hoonestatud. Rüütli tänava piirkond oli Narva elanike aktiivses kasutuses peaaegu 700 aastate vältel. Narva vanalinna üldplaneering näeb ette tänava ja hoonestuse vundamendide eksponeerimist, kuid see võib olla teostatud erinevatel viisidel ja meetmetel. Rüütli tänava kihistused ei ole siimani põhjalikult uuritud ning me saame ainult eeldada, millised üllatused toob kaasa Rüütli tänava põhjalik arheoloogiline uuring.

Tegu on väga olulise ja tundliku ajaloolise objektiga, milles on kogutud kogu kohaliku elanikkonna ajalugu.

Linna areng peab toimuma sellises suunas, et ajalooline osa säiliks ka järgmiste põlvkonnade jaoks.

Rüütli tänava eksponeerimise planeerimisel ja arendamisel tuleb arvesse võtta mitte ainult ennesõjaaegset linnaplaneeringut ja hoonestust (17.-20. sajand), kuid kaaluda keskaegse ajaloolise kihistuse eksponeerimise võimalust (13.-17.sajand). Eriti tundlik on keskaja periood Narva, kuna see aeg on võrreldes teiste perioodidega vähem uuritud.

5. Säilitamise ettepanekud

- 1) Lahendada tänava ja hoonete sokliosade eksponeerimist mittekahjustava meetmega.
- 2) Peab olema eksponeeritud ajalooline tänava tase koos selle perioodi ajaloolise sillutusega ning.
- 3) Teostada täismõõtmelised väljakaevamised Rüütli tänaval, et saada terviklik pilt tänava kihistusest.
- 4) Välja selgitada kõike perioodiide (s.h. ka keskaeg) Rüütli tänava planeeringut ning arvestada sellega tänava eksponeerimise kavandamisel

Kokkuvõte

Rüütli tänava sillutise ja tänaväärsete hoonete eksponeerimiseks koostada eraldi projekt. Varemepargi kujundamiseks võtta arvesse mitte ainult Narva vanalinna ennesõjaaegse hoonestuse ja teedevõrgustiku kompleksid, kuid ka keskaegse Narva arheoloogiliste uuringute käigus avastatud kihistused.

Tänava sillutise ja hoonete eksponeerimist teostada nende ajaloolisel tasandil.

Kasutatud kirjandused ja allikmaterjalid

1. Aili Vester. Narva Muuseumi ajaloost aastail 1940-1953 (Narva Muuseumi toimetised. 13, 2013).
2. Andres Toode. Südalinnast ääremaaks: ehitustegevus Narva vanalinna piirkonnas sõjajärgsest ajast kuni tänapäevani (Narva Muuseumi toimetised. 9, 2009).
3. Arnold Süvalepp. Narva ajalugu. I. Tartu, 1934.
4. Raekoja ümbruse regenereerimise ettepanek. Köide I. Töö nr 91177. Riiklik Uurimis- ja Projekteerimisinstituut „Eesti ehitusmälestised“. Tallinn, 1992. (Narva Linnaarhiiv P-9767, 6.02.2013).
5. Narva Vanalinna linnaosa üldplaneering. Kehtestatud Narva Linnavolikogu otsusega Nr 132 22.11.2012 (<http://www.narvaplan.ee/?menu=2&page=2>)
6. Kultuurimälestiste riiklik register. (<http://register.muinas.ee/>).
7. Narva raamatukogu ja selle lähiala detailplaneering. Muinsuskaitse eritingimused. (OÜ Zoroaster, Töö nr. 20052014/ET <http://www.narvaplan.ee/>).
8. Narva Raekoda ja selle lähiala detailplaneering. Arheoloogiliste uuringute aruanne. (OÜ Zoroaster, Töö nr. 04082014/AE <http://www.narvaplan.ee/>)
9. Tatjana Klimina. Narva Muuseumi ajaloost 1863-1950 (Narva Muuseumi toimetised. 9, 2009).
10. Sten Karling. Eine baugeschichtliche Untersuchung. Tartu, 1936.
11. Коченовский О. Город Нарва: градостроительное развитие и архитектура.
12. Давыдов И. Историческая справка: исторической улицы Рюютли и находящихся на ней домов. Тарту 2016
13. Nikitjuk A.N. Fotomaterjalide erakogu
14. Shantsev F. Narva vanalinna maketti pildid.
15. Fotokogu www.tellis.ucoz.ee